

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:3, Issue:8
sssjournal.com

pp.584-596
ISSN:2587-1587

2017
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 24/09/2017 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 22/10/2017
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.10.2017

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İPEK YOLU'NUN ÖNEMİ VE BUNA İLİŞKİN YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR*

THE IMPORTANCE OF SILK ROAD FROM PAST TO PRESENT AND SCIENTIFIC STUDIES RELATED TO THIS

Arş.Gör. Erkan İŞIKTAŞ

Siirt Üniversitesi, Tarih Bölümü, erkanisiktas@siirt.edu.tr, Siirt/Türkiye.

Dr. Alev DURAN

alvdnr@gmail.com, Ankara/Türkiye

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, geçmişten günümüze ipek yolunun önemini ve buna ilişkin yapılmış bilimsel çalışmaların toplu bir katalogunu ortaya koymaktır. Araştırmanın amacına ilişkin olarak üç alt problem cümlesi belirlenmiştir. Bunlardan ilkinin İpek Yolu'nun tarihsel süreç içerisindeki rolü ve önemi oluşturmuştur. Bu kapsamda ilk olarak İpek Yolu'nun tarihsel süreç içerisindeki konumu irdelenmiştir. Yapılan irdemeler neticesinde İpek Yolu, gerek iktisadi gerekse sosyo-kültürel alanda insanlık tarihinin en önemli yapı taşlarından biri olduğu, adını, önemli bir ticaret ürünü olan "ipekten" aldığı ve Asya ile Avrupa kıtası arasında yalnızca ticari malların taşındığı bir güzergâh olmamış, aynı zamanda farklı milletlerin kültürel alışveriş içerisinde bulunduğu, etkileşimlerin ve değişimlerin aktarıcısı olduğu sonucuna varılmıştır. Geçmişte bu tarihsel misyonu oldukça başarılı bir şekilde yerine getiren bu yol, günümüzde aynı önemi ve işlevi taşıyor mu? sorusu ise araştırmanın ikinci alt problem kısmını teşkil etmiştir. Bu çerçevede, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu yolun yeniden aktif hale getirilmek istendiği ve işlev ve önemini arttıran faaliyetlerin yapıldığı ortaya konulmuştur. Araştırmanın son alt problem cümlesini ise bu konuya ilişkin yapılmış belli başlı bilimsel çalışmaların bibliyografyalarını toplu bir şekilde bir araya getirerek yapılacak çalışmalara katkı sağlamak oluşturmuştur. Bu araştırma, İpek Yolu'nun geçmişteki rolü ve önemini, günümüzde bu yolun yeniden aktif hale getirmek için yapılan çalışmaları ele alması ve bu konuya ilişkin yapılmış bilimsel çalışmaların toplu bir katalogunu ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analiz ve literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar neticesinde bilimsel araştırmalara konu olan İpek Yolu'nun çeşitli yönleri ile ele alındığı, bilimin gerektirdiği ilmi usul ve kaideler çerçevesinde konu ile ilgili kitaplar ve makaleler yazıldığı, sempozyumlarda ve konferanslarda bildiriler sunulduğu tespit edilmiştir. İpek Yolu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapıldığı ancak yapılan çalışmaların yetersiz ve daha birçok yönüyle araştırılmaya açık bir konu olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İpek yolu, Ticaret, İpek Yolu Araştırmaları.

ABSTRACT

The purpose of this research is to reveal form past to present the significance of the silk road and a collective catalog of the scientific studies related to it. With relation to the research, three subproblems sentences were identified. In this context, firstly the position of the Silk Road in the historical process has been examined. Consequently, according to the scrutinizing we have done, The Silk Road has become one of the most important building blocks of human history, both economically and socio-cultural. The Silk Road has taken it's name from "silk", an important trade product. The Silk Road has not been the only route between Asia and Europe that carries commercial goods also it has become a transporter of interactions and exchanges in which different nations are involved in cultural exchange. The question "Does this road which has fulfilled this historical mission very successfully in the past, carry the same precaution and function today?" is these supgroup problem of the study. In this framework, it has been revealed that it has been wanted to be activated and activities that enhancing function and importance of the road today again as it was in the past. The last subproblem of the research is to make a contribution to the studies by gathering the bibliographies of major scientific studies on this subject collectively. This research is important in terms of reveal that the role and importance of the silk road and take the works carried out to day to re-activate this road anda collective catalog of the scientific studies related to it. In the research, one of the qualitative research methods, document analysis, and literature research technique were used. As a result of there searches which were made in this direction, it was determined that books and articles related to the subject were written, informed with symposiums and conferences and papers were presented within the framework of there quired scientific procedures and basis by the various aspects of the silk road which is subject of scientific researches. It is concluded that various studies related to the Silk Road have been made, but the studies made are in adequate and many subjects are open to be investigated.

KeyWords: Silk Road, Trade, Researches Of The Silk Road.

*Bu çalışma, I. Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu/ Nevşehir 21- 23 Eylül 2017'de sözlü olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihin en önemli yapı taşlarından biri olan İpek Yolu; geçmişte olduğu gibi günümüzde de İktisadi, Siyasi ve sosyo-kültürel alanda her zaman etkisini hissettirmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında İpek Yolu dünya ticaretinin en hareketli ve hacimli yolu olmuştur. Farklı kıtalarda yaşayan insanların ihtiyaçları olan bir çok değerli mallar, bu yol aracılığıyla taşınmıştır. Ayrıca bu yol üzerinde hakimiyetini tesis eden devletlere de rahat ve sosyal refahın yanı sıra devlet hazinesi güçlendirecek olan geliri de sağlamıştır. Ancak böylesine değerli bir yol elde tutmak beraberinde bir takım çekişmeleri ve savaşları beraberinde getirmiştir. Çinliler, Türkler, Araplar, Bizans ve Sasani gibi tarihte güçlü imparatorluk kuran devletler bu yola hakim olmak için siyasi ve diplomatik programlar yapmış hatta askeri mücadele içerisine girmekten çekinmemişlerdir. Söz konusu bu durum zaman aralığı içerisinde Selçuklular, Harzemşahlar, Timur Devleti, Anadolu Selçukluları, Safeviler ve Osmanlı içinde geçerli olmuş, kendilerini bu mücadeleden uzak tutamamışlardır. Özellikle Avrupalı devletlerin bu sürece dahil olmaları ister istemez İpek yolu üzerinde olumsuz neticeler doğurmuştur. Avrupa'nın gelir kaynakları Müslüman Türk devletlerine kaptırmak istemeyen, batılı devletler alternatif yollar aramaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan coğrafi keşifler dünya ticaret güzergahının kaymasına neden olmuştur. Söz konusu bu durum İpek Yolu güzergahının etkisini kırsa da tarihte ki misyonunu ortadan kaldırmaya gücü yetmemiştir. XVIII. ve XIX. Yüzyılda dünya siyasetinde yaşanan dinamikler ve bloklaşmalar yeniden bu yolun canlanmasına neden olmuştur. İpek Yolu üzerinde bir çok kültürün ve medeniyetin yaşanması karşılıklı etkileşimlerin doğmasına sentezleşmiş değerlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, geçmişten günümüze İpek Yolu'nun önemine, işlevine ve bu yol ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmaların toplu bir katalogunu ortaya koymaya odaklanmaktadır.

3. YÖNTEM

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analiz ve literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar neticesinde bilimsel araştırmalara konu olan İpek Yolu'nun çeşitli yönleri ile ele alındığı, bilimin gerektirdiği ilmi usul ve kaideler çerçevesinde konu ile ilgili kitaplar ve makaleler yazıldığı, sempozyumlarda ve konferanslarda bildiriler sunulduğu tespit edilmiştir. İpek Yolu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılsa yapılan çalışmalar yetersiz olduğu, daha bir çok yönüyle araştırılmaya açık olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın amacına ilişkin olarak iki alt problem cümlesi belirlenmiştir:

1- İpek Yolu'nun tarihsel süreç içerisindeki rolü ve günümüzdeki önemi nedir?

2- Araştırmanın ikinci alt problem cümlesini ise bu konuya ilişkin yapılmış belli başlı bilimsel çalışmalar nelerdir ve bunların niteliğe göre (kitap, makale v.s) dağılımı nasıldır?

4. BULGULAR

İpek Yolu, gerek iktisadi gerekse sosyo-kültürel alanda insanlık tarihinin en önemli yapı taşları arasında yer almıştır. “Kıtalararası yolculuk” olarak da atfedebileceğimiz olan bu ticaret yolu, Doğu ile Batı arasında ticari, kültürel, siyasi ve askeri ilişkilerin en önemli aktarıcısı olmuştur (Musabay, 1968: 433). Adını, önemli bir ticaret ürünü olan İpek'ten alan bu ticari güzergâh, zamanla farklı milletlerin bu ticaret yolunu kullanmaları neticesinde çeşitli isimler alarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Bu tarihi kayıtlara baktığımızda Arap kaynaklarında “Et-Tariku'l-Harir”, İngiliz kaynaklarında “Great Silk Road”, Moğol kaynaklarında ise “Jamb” olarak zikredilmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlanan İpek Yolu tabiri ise ilk defa Alman coğrafyacı ve jeolog Baron Ferdinand Von Richthofen tarafından kullanılarak, günümüze aktarılmıştır (Bozkurt, 2000:369).

İpek Yolu'nun ana güzergahı, Çin'den başlayıp ve İran (Tezcan, 2014: 96-123) üzerinden Mezopotamya'ya kadar devam eden, oradan da Akdeniz kıyısındaki Antakya ve Sur limanlarına bağlayan kara yolu oluşturmuştur (Bozkurt, 2012: 396). Ancak bu yol, sadece tek bir güzergâh üzerinde şekillenmemiş, zamanla gelişen iktisadi ve siyasi şartlara bağlı olarak çeşitli yolların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu uluslararası bir ticaret ağı haline gelmiştir. Orta Asya'nın içlerinden başlayan İpek Yolu, Kuzey ve Güney şeklinde iki kola ayrılmıştır. Kuzey Yolu; Kafkaslar üzerinden Karadeniz'e ve oradan Azak, Kırım gibi sahil noktalarına daha sonra güney Rusya, Ural bölgesi, Güney Sibiryaya ve Altay steplerinden Çin'e kadar uzanmaktaydı (Buryakov, 2002: 421). Güney İpek Yolu ise, Çin'in başkentinden başlayarak Orta Asya ve İran yaylası üzerinden Doğu Akdeniz'e oradan gemiler aracılığıyla Avrupa'nın içlerine kadar devam etmiştir.

İpek Yolu tabirinin kökenini ve güzergah noktalarını kısaca izah ettikten sonra çalışmanın ana mahiyetini oluşturan geçmişten günümüze İpek Yolu niçin önemlidir sorusu zihnimizde çeşitli soru düşüncelerin ortaya

çıkmasına neden olmuştur. Geçmişte uğrunda çeşitli savaşların verildiği, devletsel politikaların programlandığı bir güzergah olan İpek Yolu'nun günümüzde ki rolü ve etkisi nedir? veya İpek Yolu'na hakim olmak güç ve askeri başarıyı beraberinde getirmiş midir? İpek Yolu'nun getirmiş olduğu ekonomik zenginlik devletlerin var olma kaderini nasıl değiştirmiştir? şeklindeki soru düşünceleri İpek Yolu'nun önemini ortaya koyması bakımından son derece dikkat çeken hususları teşkil etmiştir.

Bu soru düşünceleri, İpek Yolu'nun önemini üç ana unsur etrafında şekillenmesine kapı aralamıştır. Siyasi, İktisadi ve Sosyo-kültürel dinamiklerden oluşan bu unsurlar geçmişte İpek Yolu'nun kaderini tayin etmiş, günümüzdeki önemini ortaya çıkaran hususlar olmuştur. Bu bağlamda; tarihsel sürece bakıldığında İpek Yolu hakimiyeti üzerinde siyasi ve askeri mücadelelerin yaşandığı bilinmektedir. Türkler ve Çinliler bu mücadelenin öncüleri olarak tarih sahnesindeki yerlerini almıştır. Türkler ile Çinliler arasında İpek Yolu'na hakim olma mücadelesi uzun yıllar devam etmiş, her iki taraf içinde kazançları olduğu kadar kayıpları da büyük olmuştur. Keza Sasani ve Bizans arasındaki mücadelesinin temel nedeni İpek Yolu teşkil etmiştir. İran sahasının İpek Yolu güzergahından gelen malları Bizanslı tüccarlar aracılığıyla taşımak istemesi Sasani ve Bizans savaşının en temel gerekçeleri arasında yer almıştır (Bozkurt, 2012: 370). Göktürk ve Sasaniler arasında ki mücadelenin temel sebepleri arasında Güney İpek Yolu üzerinde seyreden "İpek" ticareti bulunuyordu. (Bekin, 1981: 100;Hausing, 1997: 300; Uhlig, 2000: 383)

V. ve VI. yüzyıllarda Türk, Çinliler, Sasaniler ve Bizans arasında devam eden ipek yoluna hakim olma savaşı VIII. yüzyılda Arapların dahil olmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Siyasal teşekküllerini hızlı bir şekilde tamamlayan Araplar; her ne kadar dini duygular ile hareket edip, Türkistan coğrafyasına akınlar düzenlese de bunun ana nedenini tarihi Asya ticaret ve askeri yolları yani İpek Yolu'na hakim olma arzusu oluşturmuştur. (Kitapçı, 2005:148) 751 Talas savaşı ile Orta Asya'yı tanımaya başlayan Araplar; bölgenin iktisadi kalkınmasında refahın büyük rol oynayan İpek Yolu'nun önemini fark etmiş ve bunun için de Türk yurtlarını fethetme arzularının peşine koşmuşlardır.

Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi ve Türk-İslam birliğinin oluşması gerek dünya gerekse İpek Yolu tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. İslam dünyası öncülüğünde hareket etmeye başlayan Türkler; Karahanlı, Gazneli, Harzemşah ve Selçuklular gibi güçlü Türk-İslam devletleri vücuda getirmiş ve Orta Asya'dan gelen İpek Yolu güzergahları bu devletlerin kontrolü altında olmuştur. Söz konusu bu durum kendi aralarında ciddi mücadelelerin yaşanmasına hatta bu devletlerin yıkılmasına da neden olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesine çıkmasıyla Anadolu sahası üzerinden geçen İpek yollarının Türklerin idaresine girmesini sağlamıştır. Anadolu Selçuklu Sultanların devletsel politikaları bu noktada cereyan etmiştir. Bu bağlamda hareket eden Gıyaseddin Keyhüsrev, Asya'dan gelip Karadeniz ve Avrupa'ya ulaşan uluslararası transit ticaret yolunun önemli şehirlerinden biri olan Samsun'u yeniden Türk hakimiyetine geçirerek Asya-Avrupa transit ticaret yolunu güvence altına alması bunun açık bir göstergesi olmuştur (Güçlüay, 2002:552).

XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Orta Asya ve Anadolu medeniyetleri açısından olumsuz neticeler doğuran Moğol tehlikesinin baş göstermesi; kültürel ve siyasi alanda olduğu gibi İpek ticaret yolunun sekteye uğratmıştır. Uzun yıllar insanlık için hizmet veren bu ticaret yolu, Moğol saldırıları neticesinde eski canlılığını kaybetmiştir.

XV. yüzyılda Avrupa'da başlayan Coğrafi keşifler neticesinde alternatif ticari yollarının bulunması ise "İpek Yolu'nun" önemini kaybetmesinde başlıca rol oynayan etkenler arasında yer almıştır. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin Basra, Suriye ve Doğu Akdeniz'de hakimiyeti ele geçirmesi İpek Yolu'nun güney hattının tekrardan canlanmasına neden olmuştur. (Kara, Daşdemir, Küpeli, 2008:405) Ancak Osmanlı Devleti'nin İpek Ticaret Yolu'na hakim olma politikası kolay olmamıştır. Zira 1501 İran'da Safevi Devleti'nin temellerini atan Şah I. İsmail'in (Ateş,2012:73) tarih sahnesine çıkması, Osmanlı Devleti'nin İpek Yolu hakimiyeti politikası karşısında engel olacak faaliyetlerin başlamasına ve uzun yıllar sürecek olan Osmanlı-İran İpek Yolu hakimiyet mücadelesinin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu uluslararası İpek ticaret yoluna hâkim olma duygusuna Rusların Kafkaslar üzerinde dahil olması küreselleşen bir siyasi ve askeri çekişmeleri beraberinde getirmiştir. Rusların 1552 tarihinde Kazan'ı 1556 tarihinde de 1556 yılında Astarhan (Hacıtarhan) şehrini ele geçirmeleri o dönem de dünya ticaretinin en işlek yollarından biri olan İdil-Volga nehri Rusların eline geçmesine neden olmuştur (Kurat, 2014:168,169).

XVII. yüzyılda İngiltere ve Fransa dünya siyasi hayatında yerlerini almaya başlamış, uluslararası arenada söz sahibi olabilmek için ticaret yollarını kontrol altına alacak politikalar takip etmeye başlamıştır. Bu durum Osmanlı, Rusya, İran, Fransa ve İngiltere arasında bloklaşmanın ve çıkarıcı bir politikanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. XVIII. yüzyıl ise tam bir kırılma noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'nin akılcı bir politika

takip edememesi ve iç problemlerin getirmiş olduğu huzursuzlar, Rusya'nın Kafkaslarda, İngiltere'nin ise Basra'da etkisini arttırmasına sebep olmuştur.

XIX. yüzyıl, Milliyetçilik akımı ile dünya siyasal hayatında ve Sanayi İnkılabı ile de iktisadi yapılanmada keskin dönüşümlerin ve gelişmelerin yaşanmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde Osmanlı Devleti içsel bir çözülme ve güç kaybetmeye sürecine girerken aynı zamanda tarihi ticaret yolları üzerindeki etkisini hızlı bir şekilde kaybetmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın güçlü devleti olarak ortaya çıkan İngiltere ise Hindistan'dan başlayarak Basra'ya kadar olan ticareti ve İpek Yolu güzergahını da kontrol etmeye başlamıştır. 1789 Fransız ihtilalinden sonra uluslararası alanda söz sahibi olmak isteyen Fransa ise İran ile yakınlaşma sürecine girmiş; ticari imtiyazlar elde ederek İran topraklarından geçen tarihi ticaret yolluna (İpek Yollu hattına) hakim olmak istemiştir. Ruslar ise; Kafkaslardaki ticaret merkezlerinin ve yollarının hakimi olmuştur. Netice itibariyle uzun yıllar Müslüman Türklerin elinde olan bu ticaret yolu; bu yüzyıl içerisinde Rusların, İngilizleri ve Fransızların etkisi altına girmiştir. İpek Yolu'na hakim olma mücadelesi; uluslararası bir rant kavgasına dönüşmüştür.

4.1. İpek Yolu İle İlgili Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Bilimsel araştırmalara konu olan “İpek Yolu”, farklı yönleri ile ele alınmış, bilimin gerektirdiği ilimi usul ve kaideler çerçevesinde konu ile ilgili kitaplar ve makaleler yazılmış, sempozyumlarda, kongrelerde ve konferanslarda çeşitli bildiriler sunulmuştur. Bu bağlamda bilimsel araştırmalara konu olan İpek Yolu teması; Tarih, Edebiyat ve Sosyoloji, İktisat gibi çeşitli disiplinler tarafından sosyal, iktisadi ve kültürel boyutları ile ele alınmış ve incelenmiştir.

4.1.1. Kitaplar

- Hans Wilhemn, HAUSİNG, İpek Yolu ve Orta Asya Kültürü Tarihi, Çev. Müjdat KARAYELİ, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, S.s. 1-300.
- Helmut, UHLIG, İpek Yolu - Çin ve Roma Arasında Eski Dünya Kültürü, Çev. Alev KIRIM, Okyanus Yayıncılık, İstanbul 2000, S.s. 1-383.
- YU, CHEN, Dunhuang Efsaneleri İpek Yolunda Anlatılan Efsaneler, Çev. Nur Yener, Okyanus Yayıncılık, İstanbul 2000, S.s. 1-179.
- Sven, HEDİN, İpek Yolu, Genel Kültür Dizisi Altında Milliyet Yayınları Tarafından Tercüme Edilmiş, İstanbul 1974, S.s. 1-288.
- W., HEYD, Yakın-Doğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya KARAL, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, S.s. 1-647.
- Musime, GALİNE- Mamatkul, CORAYEFF, İpek Yolu Efsaneleri, Çev. D. Ahsen Batur, Şato Türkiyat Yayınları, İstanbul, 2001, S.s 1-261.
- C. Foltz, RİCHARD,; Antik Dönemden 15. Yüzyıla Kadar Karayolu Ticareti ve Kültürel Etkileşim, Çev. Aydın Aslan, Medrese Yayınları, İstanbul, 2006.S.s. 1-224.
- René, SÉDILLOT, Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü –Dünya Ticaret Tarihi – Değiş tokuştan Süpermarkete, Çev. Esat Nermi ESENDOR, İstanbul 1983. S.s. 1-382
- Vadime, ELİSSEEFF,; “Approaches Old And New To The Silk Roads”, The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce, Berghahn Books ; UNESCO, New York, Oxford, 2000. S.s. 1-352.
- Luce. BOULNOİS, The Silk Road, London, Translated by Dennis Chamberlin, 1986. P.P. 1-250.
- Peter, HOPKİRK, Foreign Devils on the Silk Road, London 1980, P.p. 1-282.
- Ryoichi, HAYASHİ, The Silk Road and the Shoso-in, Weatherhill- New York 1975, P.p. 1-181.
- Vasilij, Viladimiroviç BARTHOLD, Asya'nın Keşfi, Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi, (Türkçesi: Kaya BAYRAKTAR–Ayşe MERAL), İstanbul 2000.
- Jonathan, TUCKER and Antonia TOZER, The Silk Road Art and History, Art Media Resources, London 2015, P.p. 1-400.
- Colin, FALCONER, İpek Yolu, Çev. Hilmi ARTAN, İnkılap Kitapevi, 2002, S.s. 1-478.
- Marco, TABİLİO; Marco Polo İpek Yolu, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2017, S.1-210.
- Christopher I., BECKWİTH; İpek Yolu İmparatorlukları Bronz çağından Günümüze Orta Asya Tarihi, Çev. Kürşat YILDIRIM, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2015, S.s.448.
- Zhang, YİPİNG; İpek Yolu, China International Press, 2012, S.s. 1- 280.
- Susan, WHITFIELD; İPEK YOLU'NDA YAŞAM, Çev. Semih AYDIN, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2005, S.s. 1-315.
- Nadir, DEVLET; İpek Yolu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, S.s.1-280.
- Ahmet Rıza, BEKİN, İpek Yolu, D.T.C.F.Yayınları, Ankara 1981, S.s.1-100.
- Arif, AŞÇI; İpek Yolunda Son Kervan, Kaleseramik Sanat Yayınları, İstanbul 1998, S.s. 1-455.

Kollektif; Dünden Bugüne İpek Yolu: Beklentiler ve Gerçekler, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2008, S.s. 1-258.
Cevdet, GÖKALP; Kaynaklara Göre Orta Asya'nın Önemli Ticari ve Askeri Yolları (M.S 552 - 999), Ankara 1973, S.s.1-232.

Yahya AKSOY; Si-an'dan Tiran'a Tarihi İpek Yolu, Kripto Yayıncılık, Ankara 2009, S.s. 1-202.

Çağrı, HAKSÖZ; İpek Yolunda Tedarik Zinciri, Scala Yayıncılık, İstanbul 2014, S.s.1- 340.

G. Ahmetcan, ASENA; İpek Yolu-1 Çin - Doğu Türkistan, Pan Yayıncılık, İstanbul 2009, S.s. 1-488.

G. Ahmetcan, ASENA; İpek Yolu-2 Sibirya- Batı Türkistan, Pan Yayıncılık, İstanbul 2014, S.s. 1-468.

Kollektif; İpek Yolu, Ed. Ahmet TAŞAĞIL, Türk Kültürüne Hizmet Yayınları, İstanbul 2015, S.s. 1-528.

Kollektif; Medeniyetler Güzergahı İpek yolu, Ed. Mehmet BULUT, İ.Z.Ü. Yayıncılık, İstanbul 2014, S.s. 342.

Yaşar, KALAFAT; ABAY'ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergahları, Ecdad Yayınevi, Ankara 1997

Ali KILICI, Gökçe GÜNEL; Anadolu'da İpek Yolu - XI-XIV. Yüzyıllarda Yollar ve Kervansaraylar, Vakıflar Genel Müd. Yayınevi, Ankara 2013.

Muzaffer TAŞYÜREK, Erzurum Bir İpek Yolu Şehri, Birey Yayınevi, İstanbul 2009, S.s. 143.

Cengiz ALYILMAZ; İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri, Atatürk Üniversitesi yayınları, Ankara 2015, S.s. 643.

Yaşar, ARGAN, İpek yolu ve Ünye, Ünye Kent Araştırmaları Serisi, İstanbul 1993, S.s. 1-176.

Fahri, ATASOY; İpek Yolunda Türk Kültür Miras, Türk Yurdu Yayınevi, Ankara 2014, S.s. 1-588.

4.1.2. Makaleler

Nebi, BOZKURT; "İpek Yolu", İslam Ansiklopedisi, C. 22, T.D.V. Yayınları, İstanbul 2000, S.s. 369-373.

Mehmed RZAYEV ve Elbrus İSAYEV; "Türk Halklarının Ekonomik-Kültürel İlişkilerinde Tarihi İpek Yolunun Rolü", Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, İlkbahar 2012, Cilt: 4, Sayı: 14., S.s.21-27

İlhan, MUSABAY; "Doğu Türkistan Yolları", Türk Kültürü, S.73., Ankara 1968,

Anna A., İERUSALİMSKAYA; "İpek Yolunda Kafkaslar" Türkler III, T.T.K.Yayınları, Ankara 2002, S.s.436-450.

İsmail Taha, FEYİZLİ; "Doğuya Giden Yollar - İpeğin Yolu", İpek Yolu – Silk Road, S.1, Ankara 1995, S.s. 29-31.

M. Kemal, ÖZERGİN; "İpek Yolu 1", Boğaziçi Dergisi, S.39, İstanbul 1985, S.s. 7-11.

M. Kemal, ÖZERGİN; "İpek Yolu 2", Boğaziçi Dergisi, S.38, İstanbul 1985, S.s. 14-19.

Zahide, İMER; "Miladi Dönem Öncesi Orta Asya'da İpek", Bilig, S. 32, Kış-2005, S.s. 1-32.

Bülent, OKAY; "Güney-Batı İpek Yolu (Çin-Burma-Hindistan İpek Yolu)", İpek Yolu – Silk Road, S. 2, Ankara 1995.

Ayşe ONAT; "Han Döneminde Hun-Çin Ekonomik İlişkileri (M.Ö. 206-M.S.220)", Belleten, C.LI, S200, Ağustos 1987.

Bilgehan, PAMUK; "İpek Yolu Ticareti ve Erzurum", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi III. C. XXII, S:2, Aralık-2007, S.s.125-143.

Halil, İNALCIK; Harir, İslam Ansiklopedisi, C. 22, T.D.V. Yayınları, İstanbul 2000, S. s. 362- 365.

Etienne de la, VAİSSİERE; "İpek Yolu'nun Bilinmeyen Efendileri Sogdlar", Çev. A. Ufuk Kılıç, Toplumsal Tarih Dergisi, S: 135, Mart-2005, S.s. 70-75.

Nurettin, PARILTI; "İpek Yolu Ticaretinde Kervansaraylar", Karınca, S.804, Aralık-2003, S.s. 22-29.

Gülçin, ÇANDARLIOĞLU; "Uygur – Çin İktisadi Münasebetleri, At – İpek Alış veriş (744-840)", Tarih Dergisi, S: 34, 1984, S.s. 73-80.

Gökhan, TOK; "Doğu'dan Batı'ya Ticaret-İpek Yolu", Bilim ve Teknik, Tübitak, S: 394, 2000, S.s. 66-71.

Selahi, DİKER; "İpek Yolu Üzerinde Türkçe Yazıtlar" Bilim ve Ütopya, S: 69, Mart-2000, S.s.

Albert Hove, LYBER; " Osmanlı Türkleri ve Doğu Ticareti" Çev. Necmi Ülker, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi III,İzmir 1987, S: III. S.s. 141-157.

Robert, MANTRAN; IXVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Asya Ticareti",Çev. Zeki ARIKAN c. LI, S:201, Aralık-1987, S.s. 1433-1443.

Manana Sanadze ve Tamaz Beradze; "The Great Silk Road and Georgia" I. International Silk Road Symposium, 25-27 June Tblisi-Georgia, İzmir-2004, S.s. 187-189.

Boris Ya. STAVİSKY; "İpek yolu ve İnsanlık Tarihindeki Önemi", Çev. Mehmet Tezcan, Türkler, C. III; T.T.K.Yayınları, Ankara2002 S.s.401-416.

Yuriy F., BURYAKOV; "Eski ve Orta Çağ Dönemlerinde Büyük İpek Yolu Üzerindeki Orta Asya Türkleri", Türkler, C. III., T.T.K.Yayınları, Ankara 2002, S.s.421-435.

David,GUDİASHVİLİ; "III-X. Yüzyıllarda Doğu Türkistan'da Dokumacılık", Türkler, C. III.,T.T.K.Yayınları, Ankara2002, S.s.251-257.

- Mehmet, TEZCAN; “İpek Yolu’nun İran Güzergâhı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemeği”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S.3/1, 2014, S.s. 96-123.
- Sadettin, EĞRİ; “Hitây Sefâretnâmesi ve Kanunnâme-i Çin ü Hitây’da İpek Yolu İzlenimleri”, Ankara, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/2, Spring 2012, S.s. 411-422.
- Cengiz, ALYILMAZ; “İpek Yolu ve Orhun Yazıtları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, S:24, 2004, S.s. 181-191
- Turgay, DÜĞEN; “21. Yüzyılda İpek Yolu”, 21. Yüzyıl Dergisi, Kasım-2011, S:35, S.s. 46-52.
- Özkan, İZGİ; “Çin ile Batı Arasındaki İpek Yolları (VIII. Yüzyıla Kadar)”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1984, c. II., S.1,

4.1.3. Tezler

İpek yolu adı altında Ulusal Tez merkezinde yapılan taramalar neticesinde söz konusu tarama kelimesi ile ilgili toplamda 14 adet yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. 1994 ve 2016 yılları arasında yapılmış yüksek lisans tezlerin dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. 1994-2016 Yılları Arasında Yapılmış Yüksek Lisans Tezlerin Dağılımı

Yıllar	1994	1998	2003	2005	2008	2009	2010	2012	2013	2015	2016
Tez Sayısı	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	3

(Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>)

Tablo 1 incelendiğinde konuya ilişkin en eski Yüksek Lisans araştırmasının 1994 yılında yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte 1994 yılından 2016 yılına kadar geçen süre zarfında ipek yolu ile ilgili belirli yıl aralıkları dahilinde araştırma tezlerinin yapıldığı konuya ilişkin çok fazla bir çalışma yapılmadığı dikkat çekmiştir. Ulusal Tez merkezinde bulunan bu tezlerinkünyeleri detaylı olarak tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 Ulusal Tez Merkezinde İpek Yolu İlgili Bulunan Tezler

Yazar	Danışman	Tez Adı	Türü	Ana Bilim Dalı	Üniversite	Yıl
TALİP KELEŞ	Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA KALKAN	Uygurların (744/5-840) İpek Yolu Üzerindeki Ticari Faaliyetleri	Yüksek Lisans	Tarih	Çankırı Karatekin	2016
ESRA YILMAZ	PROF. DR. HASAN HÜSEYİN ADALIOĞLU	XII. ve XIII. yüzyıllarda Tebriz-Antalya İpek Yolu güzergahı	Yüksek Lisans	Tarih	Osmangazi	2016
TANSEL ULUDERYA	DOÇ. DR. MUHİTTİN H. DEMİR	Logistics, energy and trade on the modern Silk Road / Modern İpek Yolu üzerinde lojistik, enerji ve ticaret	Yüksek Lisans	Sürdürülebilir Enerji	İzmir Ekonomi	2016
MUSTAFA DEMİRLER	PROF. DR. SALİH BARIŞIK	Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması ve Türkiye ekonomisine etkisi	Yüksek Lisans	Ekonomi	Gaziosmanpaşa	2015
AIMAN ABLAYEVA	YRD. DOÇ. SUNA MUĞAN ERTUĞRAL	Kazakistan turizmde İpek Yolu'nun yeri ve önemi	Yüksek Lisans	Turizm	İstanbul	2013
HAJI MURAD BİK	YRD. DOÇ. DR. AHMET ARAS	Tarihte İpek Yolunda ortaya çıkan dinler / Resulting religions on Silk Road in history	Yüksek Lisans	Felsefe	Necmettin Erbakan	2012
YUMİKO KUBOTA	PROF. DR. SİTARE TURAN BAKIR	Çini panolarla ipek yolu - karayolu ve denizyolu / Silk road by tile panels - overland route and seaway	Yüksek Lisans	Sanat Tarih	Mimar Sinan	2010
MÜSLİM AKKAYMAK	PROF. DR. EMİNE AĞAR	Avrupa-Asya ulaştırma koridorları ve yeniden canlanan İpek Yolu / Transport corridors between Europe-Asia and the reviving Silk Road	Yüksek Lisans	İnşaat Müh.	İstanbul Teknik	2009
ADNAN TOPRAK	PROF. DR. İLHAMİ DURMUŞ	Doğu-batı kültürel etkileşiminde ipek yolu (başlangıçtan Göktürk dönemi sonuna kadar) Silk road in the cultural interaction of east and	Yüksek Lisans	Tarih	Gazi	2008

		west (from the beginning till the end of Gokturk period)				
CENGİZ YILDIZDAĞ	PROF.DR. GÜLÇİN ÇANDARLIOĞLU	VII.-X. yy. 'larda ipek yolu ticaretinin Türk tarihine etkileri / Silk road trade's influences to Turkish history during VII.-X. centuries	Yüksek Lisans	Tarih	Mimar Sinan	2005
MEHMET AYGÜN	DOÇ.DR. NECMETTİN AKTEN	Yeni İpek Yolu (TRACECA) ve Türkiye / New Silk Road (TRACECA) and Turkey	Yüksek Lisans	Deniz İşletmeciliği	İstanbul	2003
MUSTAFA ŞAHİN	DOÇ.DR. TİĞİNÇE OKTAR	ECO ülkeleri ve ipek yolu projesi / ECO countries and silk road project	Yüksek Lisans	İktisat	Marmara	1998
YAŞAR BEDİRHAN	PROF.DR. ZEKERİYA KİTAPÇI	Ortaçağda ipek yolu hakimiyeti ve Türk yurtları	Yüksek Lisans	Tarih	Selçuk	1994

İpek Yolu ile ilgili tablo 2'de gösterilen bu tezler; Tarih, Ekonomi, Turizm, Felsefe, Deniz İşletmeciliği, Sanat Tarihi ve İktisat gibi çeşitli ana bilim dallarında araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Özellikle tarih yüksek lisans çalışmalarına baktığımızda yapılan tezlerin odak problem noktalarını "İpek Yolu'nun güzergah noktaları, siyasal mücadele, kültür ile ticaret konuları" teşkil etmiştir. Öte yandan İpek Yolu başlığı dahilinde doktora tezinin yapılmadığı yapılan incelmeler sonucunda tespit edilmiştir. Han, kervansaray, ticaret yolları adı altında çeşitli çalışmalar yapılsa da bu çalışmaların ana mahiyeti belirli noktalar içerisinde kalmış, çalışmaların bir kısmı doğrudan bir kısmı dolaylı olarak ipek yolu ile ilişkilendirilmiştir. Ancak İpek Yolu tabiri dikkate alındığı için bu çalışmalar tabloya eklenmemiştir.

4.2. Sempozyumlar

4.2.1. İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu

İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu 1-7 Temmuz 1993 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir. İpek Yolu çatısı altında planlanan bu sempozyum ile hem Türk Halk Edebiyatı'nın tanıtılmasına hem de dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan bilimin insanının bir araya getirilmesine vesile olmuştur. Aynı zamanda İpek Yolu ile ilgili yapılmış çalışmalara yeni bilgiler ve belgeler eklenmiştir. Sempozyuma ulusal olduğu kadar uluslararası alanda bir çok bilim insanı ilgi göstermiş çeşitli konularda bilimsel çalışmalar yapmıştır (Kollektif, 1995). Bu kapsamda sunulan bildirilerden İpek Yolu ile ilgili olanlar şu şekilde sıralanabilir;

Ali RAHMİ; Batı Trakya Halk Edebiyatı Örnekleri

Nazar GULLA, İpek Yolu Hem Türkmen Aydim Saz Seneti

Feyzi HALICI; İpek Yolu Filminin Yurdumuzdaki Çekimi

Kadirali, KONKABAYEV, M. Sabri KOZ; İpek Coli Mirası

Nedred MAHMUD; İpek Yolu Türk Dünyası Türkleri

Malik MURADOĞLU; İpek Yolu Özbek Halk Bahşılar Sanatı

Abdulkerim RAHMAN; İpek Yolu ve Uygur "On İki Makamı"

4.2.2. I. Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu

Uluslararası Karadeniz Üniversitesi tarafından organize edilen, "I. Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu" bir bilimsel platform olmasının yanı sıra Georgian Academy of Sciences işbirliği ile 2003 yılında yapılmıştır. Ayrıca Türkiye, Kazakistan, Ermenistan, Türkmenistan, Japonya, Moldova vs. gibi ülkeler sempozyuma katılmıştır. Sempozyumda; söz konusu konu ile ilgili çeşitli konuları ihtiva eden bildiriler sunulmuştur. Ancak sempozyumda sunulan bildirilere ulaşılamamıştır.

4.2.3. İpek Yolu Koridorunda Kültürel Miras Sempozyumu

Unesco ve Kültür Turizm Bakanlığı tarafından Akdeniz Üniversitesinde "İpek Yolu Koridorunda Kültürel Miras Sempozyumu" adı altında düzenlenen sempozyum, 15-16 Ekim 2010 tarihleri arasında yapılmıştır. Sempozyumda; söz konusu konu ile ilgili çeşitli bildiriler sunulmuştur. yapılmıştır. Sempozyum, iki gün planlanmıştır. Programın ilk gününde İpek Yolu ilgili önemli araştırmalar yapan Fahri ATASOY açılış konuşmalarının yapmıştır. Ayrıca İpek Yolu ile ilgili 20 dakikalık dokümantasyon gösteriminin yapılması ve Fuayede İpek Yolu ile ilgili kitaplar sergisinin olması sempozyumun mahiyetini ve zenginliğini daha da

arttırmıştır. Sempozyumun ikinci günü ise; iki oturum şeklinde planlanmıştır. Oturumlara; alanında yetkin kişiler katılmış ve ipek yoluna ilişkin bildiri metinleri tebliğ edilmiştir (http://unesco.org.tr/dokumanlar/kult%C4%B1urlerarası/IICAS_SEMP_PROG.pdf; 03.10.2017). Sempozyumda sunulan bildiler ise şu şekilde sıralanabilir;

Paul LATİMER, (Bilkent Üniversitesi) “Silk Road: A History/İpek Yolu’nun Tarihi”

Mehmet KALPAKLI, (Bilkent Üniversitesi). “Evliya Çelebi ve İpek Yolu”

Özer ERGENÇ, (Bilkent Üniversitesi). “İpek Yolu ve Osmanlı Şehirleri”

Neslihan DEMİRKOL, (UNESCO TMK)“Dünyada İpek Yolu ile İlgili Çalışmalar, Projeler”

Süavi Aydın, (Hacettepe Üniversitesi) “İpek Yolu’nun Kültürel Boyutları”

Hakan Kırımlı, (Bilkent Üniversitesi). “Uluslararası İlişkilerin Rotası Olarak İpek Yolu”

Hakkı ACUN, (Gazi Üniversitesi). “İpek Yolu Boyunca Mimari Eserler”

Öcal OĞUZ, (UNESCO TMK). “İpek Yolu’nda Somut Olmayan Kültürel Miras”

Fahri ATASOY, (K.T.B.) “Küreselleşme ve İpek Yolu”

Okan Murat ÖZTÜRK, (Başkent Üniversitesi). “İpek Yolu’nda Müzik”

Özcan YÜKSEK, (Atlas Dergisi) “Bir Seyyahın Gözüyle İpek Yolu”

4.2.4.İpek Yolu ve Orta Asya Sempozyumu

Güney Kore’nin Daegu şehrinde bulunan Keimyung Üniversitesi’nde 15-16 Ekim 2015 tarihlerinde IICAS ve TÜRKSOY destekleriyle İpek Yolu ve Orta Asya Sempozyumu düzenlenmiştir. İki gün süren sempozyumda alanında yekin kişilerin katıldığı ve İpek Yolu’nda dil, tarih, kültür, sanat, inanç, müzik gibi çeşitli konularda tebliğlerin sunulduğu bir bilimsel platform olmuştur. Sempozyumda sunulan bildiri metinlerine ulaşılamamıştır (<http://www.turksoy.org>; 28.09.2017).

4.2.5. İpek Yolu Ülkelerinin Kültür Diyalogu Sempozyumu

5-7 Mayıs 2016 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi’nde Erzurum Büyük Şehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi-Rus Dili ve Edebiyatı ortaklığında ayrıca ESRUC çatısı altında UNESCO logolu “İpek Yolu Ülkelerinin Kültür Diyalogu” başlığı ile düzenlenmiştir. Yurt içi ve Yurt dışından 170 kişinin katıldığı Sempozyumda, Büyük İpek Yolu’nun Tarihi ve Gelişim Süreci, İpek Yolu Geleneklerinin Canlanmasına Yönelik Perspektifler, Çağdaş Dilbilim ve Kültürlerarası İletişim Sorunları, Dünya Edebiyatında ve Şiirinde Doğu Motifleri, Doğu ve Batı Kültürlerinin Büyük İpek Yolu Dönemindeki Etkileşimi, İpek Yolu Tarihi Anıtlarının Korunması, Restorasyonu ve İncelenmesi Sorunları, Çağdaş Edebiyat Biliminin Sorunları, Doğu ve Batı Kültürlerinin Büyük İpek Yolu Dönemindeki Etkileşimi gibi konular bilimsel platformda değerlendirilmiştir (<https://atauni.edu.tr/ipek-yolu-ulkelerinin-kultur-diyalogu-sempozyumu>, 05.10.2017).

4.2.6. I. Uluslararası İpek yolu Araştırmaları Sempozyumu

Uluslararası Akademik Forum, Türk Tarih Kurumu, Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi işbirliğinde İpek Yolu’nun tarihi güzergahlarından birinde, Nevşehir’de, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ev sahipliğinde 21-23 Eylül 2017 tarihlerinde I. Uluslararası İpek yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu düzenlenmiştir. Sempozyumda; İpek yolu ve bu güzergah üzerinde yer alan medeniyetlerin tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerinin incelenmesi ve yeniden değerlendirilip ortaya konulması hedeflenmiştir. Üç gün süren sempozyumda toplamda on oturum düzenlenmiştir. Oturumların yapıldığı salonlara İstanbul, Belgrad, Buhara, Semerkant,Venedik, Ürgüp, Tebriz, Şangay, Buhara gibi önemli ipek yolunun ticaret merkezlerinin isimleri verilmesi manidar olmuştur. Her bir oturumda İpek yolu ile ilişkili çeşitli konularda tebliğler sunulmuştur (Komite,2017). İpek Yolu ile ilgili sunulan bildiriler şu şekildedir;

Ljijjan MARKOVIĆ; The Silk Road of Marco Polo-The Road of Economy and Transculturality

E.Kur.Alb.Levent ÜNAL; 16. Yüzyılda İpek yolu Üzerinde Astrahan Üzerine Yapılan Osmanlı Seferi.

Hasan BAKTIR; 17. Yüzyılda İngiliz Tüccarlar ve İpek Yolu: Keşifler Dönemi’nde İngiliz Tüccarların İpek Yolu’na Ulaşma Teşebbüsleri.

Muhtarhan ORAZBAY; Tarihte İpek yolu ve Bugünü.

Işık SEZER; Türk Fotoğrafçıların Gözünden İpek yolu.

Şule ARDIÇ YETİŞ- Neşe ÇULLU KAYGISIZ; İpek Yolu Turizm Projesi Kapsamında Kapadokya'da Yer Alan Kervansaraylar.

Erkan IŞIKTAŞ-Alev DURAN; Geçmişten Günümüze İpek Yolu'nun Önemi ve Buna İlişkin Yapılmış Bilimsel Çalışmalar.

A. Beril TUĞRUL; İpekyolu ve Enerji Yolları İlişkisi.

Suzan AKKUŞ MUTLU; Eskiçağda İpek Yolunun Anadolu Güzergâhında Bakır Ticareti.

Tijen SABIRLI; İpek Yolu'nun Asya'daki Son Durağı: Üsküdar Kervansarayları

Bekir ÇOKSEVİM; İpek Yolunda Anadolu İnsanı.

Aleksandra VRANES- Ljiljana MARKOVIĆ; Serbian Cities on the Silk Road.

Sanja STOŠIĆ; The Ancient Maritime Silk Road: A Shift To Globalization.

Rifat BECERİKLİ; İpek Yolu (Silk Road) Belgeselinde Türkiye'nin Temsil Biçimleri.

Döndü ÜÇEÇAM KARAGEL; İpek Yolu'nda Önemli Bir Ticaret Merkezi: Antioch (Antakya) ve Selevkia Pierria (Samandağ) Limanı.

Refik ARIKAN- Nurfeddin KAHRAMAN; İznik'ten Söğüt'e İpek yolu.

Babek KURBANOV; İpek Yolu ve Türk Dünyası.

İlgar İMAMVERDİYEV; İpek Yolu ve Musiki Kültürümüzün Gelişim Aşamaları Üzerine

Bekir BİÇER; Ticaret Yollarının Güvenliği ve Kürtler.

Kadriye ŞAHİN; İpek Yolunun İzinde Baharın Gelişinin Simgesi: Nevruz Ritüeli

D. Narantsatsral; The Silk Road Culture and Ancient Turkish Wall Painted Tomb

Mehmet KAYA; Evliya Çelebi'nin Gözlemlerinde İpek Yolu Güzergâhındaki Anadolu Şehirleri.

Mahire ÖZÇALIK; İpek Yolunda Kashgar.

Bekir Necati ALTIN; İç Anadolu Bölgesi İpek Yolu Rotaları, Hanları-Kervansarayları.

4.2.7. İpek Yolu Bilgi Şöleni Etkinliği

Türk Ocakları Genel Merkezi;"3 Ekim Türk Günü" kutlaması çerçevesinde uluslararası düzeyde 'İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası' Bilgi Şöleni hazırlamıştır. 3-4 Ekim 2013 tarihinde Ankara'da gerçekleşen Bilgi Şöleni'ne farklı disiplinlerden 60 bilim insanı tarafından çeşitli bildiriler sunulmuştur. İpek Yolu'nun farklı yönlerinin tartışılıp, aydınlatıldığı bu Bilgi Şöleni de; yeni bilimsel projelerin ve çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanırken ve bu alanda yapılmış çalışmaların eksikliğini bir nebze de olsa gidermeyi hedeflemiştir. Sempozyumunda sunulan bildiriler; editörlüğü Fahri ATASOY tarafından yapılan "İpek Yolunda Türk Kültür Mirası" adı altında basılmıştır. Eser; düzenleme komisyonuna gönderilen tam metinlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur (Atasoy, 2014). Eserde yer alan tam metin bildiriler ise bunlardır;

Fahri ATASOY, İpek Yolu'nda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası.

Ahmet TAŞAĞIL, Kadim Türkler ve İpek Yolu'nun Tarihî Gelişimi.

Bülent AKSOY, İpek Yolu Güzergâhı

Şahin MUSTAFAYEV, Orta Asya'da İpek Yolu Kültür Mirası ve UNESCO'nun İpek Yolu Projesi.

Üçler BULDUK, İpek Yolu'nda Kültürel Etkileşim: 6-10. Yüzyıllarda Ticaret, Siyaset ve Din.

Sadettin GÖMEÇ,İpek Yolu'nda Yaşayan Halklar İçin Cengiz Yasalarının Önemi

Abdulreşit Celil KARLUK İpek Yolu'nun Başlangıç Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri: Sarı Uygurlar

Enkhbat AVIRMERD, İpek Yolu'nun 8-9. Yüzyıllar Arasında Moğol Kavimlerine Kültürel Etkisi

Küreş TAHİR, Kâşgar Şehrindeki El Sanatları Bağlamında Modernleştirme Sürecinde Uygur Kültür Mirasının Sorunları

- Osman GÜMÜŞÇÜ, 16. Yüzyıldaki Anadolu Ticaret Yolları
- Fahri YILDIRIM, Seyyahların Gözünden 19. Yüzyılda Osmanlı Yolları: Bozulmalar ve Yaşanan Güçlükler
- Nurbolat BÖGENBAYEV, Büyük İpek Yolu Üzerindeki Taraz Şehri ve Türk Yolları
- Turgay YAZAR, Türkistan'dan Anadolu'ya Defin Gelenekleri ve Mezar Yapıları
- Mustafa AKSOY, İpek Yolu'nda Türk Kültürünün İzleri: Tamgalar
- Nuran SAY, İpek Yolu'nda Hâlılar, Kilimler, Bezemeler
- Cemal KURNAZ, İstanbul'a Şair ve Yazarların Yolculuğu
- Ali YAKICI, İpek Yolu'nda Masalların Yolculuğu
- Seda ARTUÇ, İpek Yolu'ndaki Göç Hareketlerinin Türk Edebiyatına Yansımaları
- Metin ÖZARSLAN, İpek Yolu'nda Hâlk Âşıkları ve Hâlk Hikâyeleri
- Durmuş ARIK, Türklerin Karşılaştığı Dinlerle Etkileşimi
- Harun GÜNGÖR, Mani Dininin Uygurlar Tarafından Kabulü ve Türk Kültürüne Etkisi
- Kudret ARTIKBAYEV, İpek Yolu'nun Maverâ-ün-nehir'deki Hadis Çalışmalarına Etkisi
- Seyfettin ERŞAHİN, Sovyet Sonrasında İpek Yolu'nda Hanefilik ile Selefilik Hâkimiyet Mücadelesi
- Ahmet TAŞGIN, Menkıbelerin Kurduğu Zaman ve Mekân: Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş Örneği
- Mustafa ÜNAL, İpek Yolu'nun Hazarlarda Yahudi Kültürüne Etkisi
- Ayşe Çolpan KAVUNCU, Özbekistan'da Gündelik Hayatta Türk ve Türkiye'ye Dair Algılar
- Abdullah GÜNDOĞDU, İpek Yolu'nun Türklere Sunduğu Geo-stratejik İmkanlar
- Ahmet Burçin YERELİ, Yeniden Canlanan İpek Yolu'nda Ekonomik Stratejiler
- Mustafa YILDIRAN, Tarihî İpek Yolu'nun Türkiye'ye Sunduğu Ekonomik Fırsatlar
- Ramazan ÖZEY, İpek Yolu'nda Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi
- Darhan KYDYRALİ, İpek Yolu ve Türk Konseyi
- Hüseyin ERDEM, Yeniden Canlanan İpek Yolu'nun Dünya Ticaretine Getirdikleri
- Fırat PURTAŞ, İpek Yolu'nun Güvenliğinde Kültürel Diplomasinin Rolü ve TÜRKSOY
- Madiar ELEYOV, Kazakistan Bilgilerine Göre İpek Yolu Boyundaki Büyük Orta Asır Şehirleri
- Bekir DENİZ, İpek Yolu Üzerinde Bulunan Eski Türk Şehirleri
- Sevay OKAY ATILGAN, Orta Asya'dan Anadolu'ya Minyatür Sanatı
- Ferhad MAKSUDOV, Göktürk Döneminde Orta Asya'nın Maddi Kültürü
- Alptekin YAVAŞ, Anadolu Selçuklu Dönemine Ait İki Nadide Eser: Mızrak Ucu ve Kilit.
- Mehmet ALPARGU, İpek Yolu'nda Timurlular
- Tuncer BAYKARA, Selçuklular ve İpek Yolu
- Farda ASADOV, 9. Yüzyılda İpek Yolu Ticaretinde Araplar ve Hazarların İşbirliği
- Gözde RAMAZANOĞLU, İpek Yolu'nda Türk Mimarisi
- Can ŞAHİN, İpek Yolu'nun Türk Sanatına Etkisi: Kervansaraylardaki Süsleme Motiflerine Yansımalar
- Şükrü DURSUN, Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme Sanatı Örnekleri
- Serdar ERKAN, İpek Yolu ve Müzikal Miras
- Shakhym GULLYEV, Türk Dünyası Geleneksel Müzik Kültüründe Genellikler ve Onları İnceleme Sorunları
- Gulnaz ABDULLAZADE, İpek Yolu Üzerinde Azerbaycan Medeniyeti
- Habiba MAMEDOVA, Müziğimizde Büyük İpek Yolu.

İbrahim ATABEY, İpek Yolu'nda Türkçe ve Alfabe

3-4 Mart 2016 tarihinde Ankara'da "Uluslararası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası Bilgi Şöleni" düzenlenmiştir. İki farklı salonda ve toplam 18 oturum ile gerçekleşen bilgi şöleninde çeşitli bildiriler sunulmuştur. Her birim oturumun içeriği İpek Yolu'nun temel değerleri, İpek Yoluna stratejik yaklaşımlar, uluslararası ilişkiler, İpek yolu coğrafyasının dinsel etkisi, tarih ve kültür yönü, ulaşım ve enerji, ekonomik gelişmeler, toplumsal etkisi, dil ve edebiyat yanı, sözlü kültürün seyahati, gezginlerin gözüyle İpek yolu; basın ve sinema, İpek yolu turizmi gibi belli başlı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Oturumlarda alanında uzman araştırmacıların hazırladığı kıymetli tebliğler yer almıştır (Komite, 2016). Oturumlarda İpek yolu ile ilgili sunulmuş bazı tebliğlere baktığımızda;

Selahaddin HALİLOV; Şark ve Garp Medeniyetlerini Birleştiren Yol

Ahmet TAŞAĞIL; İpek Yolunun Başlangıç Noktası.

Özkul ÇOBANOĞLU; İpek Yolu ve Geleneksel Türk Dünyası Üzerine Tespitler.

Abdullah GÜNDOĞDU; İpek Yolu Jeopolitiği.

İhsan COMAK; Anadolu Kültüründe İpek Yolu.

Ramazan ÖZEY; Siyasi Coğrafya Açısından İpek Yolu'ndaki Değişmeler.

Hikmet EROĞLU; İpek Yolu'nda Egemenlik Mücadelesinin Sosyo-Kültürel Aracı Olarak Din.

Cemal TOSUN; İlim ve Hoşgörü Olarak İpek yolu.

Durmuş ARIK; Somut Olmayan Kültürel Mirasın İpek Yolundaki İzleri.

Süleyman DÖNMEZ; İpek Yolunda yürürken Piri Türkistan Hoca Ahmet YESEVİ'nin İzinde Yeniden Birlik Kurma İmkânı.

Ferda ESEDOV; İpek Yolu Ticaretindeki Hazarlar Malları ve Tüccarları.

Ali Ahmet BEYOĞLU; Siyasi Hakimiyet Tesisinde İpek Yolunun Önemi.

Ünsal BEKDEMİR; İpek Yolu'nun Otobanlaştırılması.

Mümtaz SARIÇİÇEK; Colin FALCONER'in İpek Yolu Romanı.

Renetta GAFFAROVA; Kırım ve İpek Yolu: Tarih ve Kültür.

Ekrem KALAN; İpek Yolunda Diplomat ve Tüccarlar.

Dokey TALEEV; İpek Yolu Türk Uygarlıkları.

Tunç BORAN; İpek Yolunda Geçen İlk Belgesel Film.

Mustafa KILIÇ; İpek Yolu Turizminde Saruhan Örneği.

Nadejda TYDYKOVA; Büyük İpek Yolunun Altay'daki Etkisi.

Feyzan VURAL; Geçmişten Günümüze İpek Yolu Çizgisinde Türk Arapları.

4.3. İpek Yolu Müzik Konferansları

Müzik Eğitimciler Derneği, Üniversiteler, TÜRKSOY'un ve paydaş kuruluşların işbirliği ve desteğiyle 17-19 Nisan 2014 tarihleri arasında "İpek Yolunda Müzik Kültürü ve Eğitimi" temasıyla I. İpek Yolu Müzik Konferansı İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bilimsel ve sanatsal içeriğiyle çok ön plan çıkan bu bilimsel etkinlik; 6-8 Mayıs 2016 yılında da Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde müzik eğitimcilerini, sanatçıları, müzikbilimcilerini buluşturmaya devam eden bu etkinlik 17-19 Temmuz 2017 tarihinde Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde düzenlenmiştir (<http://www.muzed.org.tr:08.10.2017>).

4.4. Forum

Taşkent, Lanzhou, Almaata, Pyeongtaek, Shiraz, Grozny, Gaziantep, Yeosu ve Urumçi şehirlerinde yapılan ‘İpek yolu Belediye Başkanları Forumu,4-6 Eylül 2015 tarihlerinde Bursa’da düzenlenmiştir. 28 ülkeden ve 43 şehirden gelen 114 belediye başkanı ve temsilcisinin katıldığı bu etkinliğin amacını; ‘İpek Yolu Belediye Başkanlarının Medeniyetlerin Birlikteliğine Giden Ortak Yolculuğu’ temasıyla, ülkeler ve belediyeler arası fikirlerin geliştirilmesine ve kültürlerin tanıtımına katkı sağlamak ve İpek Yolu üzerinde bulunan tüm coğrafyalar asırlardır ekonomik ve kültürel ilişki içerisinde olmak oluşturmuştur. Öte yandan forumun düzenlenmesinde etkili olan bir diğer husus tarihsel misyonu ile zengin kültürün oluşmasındaki en büyük etkenlerden olan İpek Yolu’nun 21. yüzyılda da kentlerin yükselişi ve barışa katkı sağlayacağı düşüncesi etkili olmuştur. Forumda; Konferanslar ve müze gezilerinin yanı sıra folklor gösterileri ve konserler verilmiştir (<http://www.turksoy.org:08.12.2017>).

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Siyasal ve askeri olaylar İpek Yolu'nun tarihteki yerini ve önemini ortaya çıkarırken, ticaret ayağı ise bu gelişmelerin ve olayların ortaya çıkmasını tetikleyen unsur olmuştur. İpek Yolu güzergahları, sadece farklı bölgeleri birbirine bağlamakla kalmayıp, ticari alışverişin ana kapısı teşkil etmiştir. Avrupa pazarının ihtiyacı olan İpek ve ipeksi dokumalar başta olmak üzere pek çok baharat çeşitleri ve değerli taşlar bu güzergah üzerinden transfer edilmiştir. (Hausing,1997:42) Ancak transfer edilen ticari mallar bunlar ile sınırlı olmamıştır. Arabistan'dan mumlar, Mezopotamya'dan nakışlı kumaşlar ve hurma, İran'dan değerli taşlar ve kimyevi ilaçlar, Türkerlerden savaş aletleri ve atlar bu ticari pastanın içerisinde yer alıyordu. (Devlet,1990:280; Uhlig,2000:383; Hedin,1974:288). Tüccarlar bu ürünleri İpek Yolu güzergahlarını kullanarak ticari pazara sunuyorlardı. Ancak bu malların taşınması esnasında vergilerin ödenmesi gerekiyordu. Bu güzergahlara hakim olan devlete ödenen bu vergiler; ekonomik zenginliğin yanı sıra hem de uluslararası alanda söz sahibi olma hakkını yani "gücü" getirmiştir. Bununla birlikte güzergahlar üzerinde yer alan şehir de pazarlar kurularak, hanlar inşa sosyal yaşantının ve refah düzeyinin artmasına neden oluyordu. Hokand, Taşkent, Semerkand, Buhara, Tebriz, Bakü, Derbend, Tebriz, Basra, Bağdat, Erzurum, Gaziantep, Van, Bursa, Antalya gibi şehirler İpek Yolu güzergahı üzerinde yer alan önemli ticaret merkezleri olmuş, bu özelliklerinden dolayı tarih boyunca ticaret, sosyal ve kültürel açıdan şen ve abad olmuşlardır. Farklı bölgelerden ve milletlerden bu merkezlere gelen tüccarlar, bu şehirlerde bulunarak kültürler etkileşim içerisine girmiştir. İpek Yolu güzergahları; kültürel alışverişi sağlayan, etkileşimlerin ve değişimlerin aktarıcı olmuştur. Böylece pek çok farklı milletin birbiriyle tanışmasına ve sentezleşmiş ortak kültürlerin ortaya çıkmasına imkan vermiştir.

Geçmişte iktisadi, kültürel ve siyasal alandaki gelişmelere yön veren İpek Yolu, günümüzde aynı işlevi yerine getirdiğini söylemek zor olsa gerek. Ancak son yıllarda İpek Yolu'nu canlandırma ve işlevselliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda tarihsel misyonunu ortaya çıkaracak sergi, belgesel, film, bilimsel araştırmalar (Kitap, Makale v.s.), sempozyumlar düzenlenmeye başlanmıştır. Ayrıca uluslararası sahada UNESCO'nun Kasım 1988 tarihli “Büyük İpek Yolu Diyalog Yoludur” isimli 10 yıllık Uluslararası Programı; evrensel bir kültür programı gibi onaylanmıştır. Bu program; Avrasya ülkeleri arasındaki ekonomik, bilimsel teknolojik ve kültürel ilişkileri geliştirme ve tarihsel bağını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Ekim 1996 tarihinde Taşkent'te yapılmış Türk Devletleri Başkanlarının IV. Zirve Toplantısı'nda “İpek Yolu'nun İhyası: Tanıtım Turizminin Geliştirilmesi, Türk Devletlerinin Kültürel Mirasının İhyası, Geliştirilmesi ve Korunması” Programının birlikte hazırlanması ve gerçekleştirilmesine hazır oldukları belirtilmiştir. (Buryakov, 2002:421) Bu çerçevede 1988-1991 tarihleri arasında İpek Yolu kara ve deniz güzergahları üzerinde milletlerarası geziler düzenlendi. 1990 yılında ise Japonya'da Kamakura'da İpek Yolu Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitüsü yapmış olduğu çalışmalar neticesinde 7 ciltlik bir eser ortaya koymuştur.(Stavisky,2002:416)

Son yıllarda artan sanayileşme ve teknolojik gelişmelere istinaden etkisi hızla büyüyen Çin; dünyanın en büyük ulaşım projesi olarak düşünülen “Tek Kuşak, Tek Yol” sloganıyla Modern İpek Yolu (The New Silk Road) projesini hayata geçirmek için önemli çalışmalar yapmaya başlamıştır. Modern İpek Yolu projesi, başta Çin olmak üzere Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi önemli Orta Asya Bağımsız Devletlerini ve Türkiye, İran ve Rusya ülkelerini içermektedir. Modern İpek Yolu projesi, iki ana güzergah üzerinde planlanmıştır. Birinci güzergah; Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı karadan birbirine bağlayacak olan “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” (Silk Road Economic Belt), Çin'i Hint Okyanusu üzerinden Basra Körfezi ve Akdeniz'e bağlayacak olan “Deniz “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” (Silk Road Economic Belt) hattıdır.

Her iki nokta da dikkat edilirse tarihi ipek yolunu ana ve tali yolları üzerine planlanmıştır. Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayacak olan Modern İpek Yolu projesi ile uluslararası ticaret yollarını aktif hale getirmek ve inanç merkezlerinin, medeniyetlerin ve toplumlararası ekonomik ve kültürel etkileşimlerin

oluşmasına imkan sağlamaktır. Bu kapsamda 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde Pekin’de bir zirve düzenlenmiştir. 29 ülkenin temsilcileri yer aldığı bu platformda; projenin önemine ilişkin bilgiler verilmiştir. Rusya, Avrasya Ekonomik İşbirliği, Türkiye ise Orta Koridor projeleri önererek Modern İpek Yolu projesi kapsamında güzergah noktaları üzerinde yer alan ülkeleri kara, deniz, hava ve demir yolları ve liman-boru hatları aracılığıyla birbirine bağlamayı planlanmaktadır. (Karagöl,2017:3)

Netice itibariyle son yıllarda ipek yolu ile ilgili yapılan çalışmalar, geçmişte olduğu gibi İpek Yolu'nun yeniden inşası ve transit ticaretinin aktif hale getirilmek istenmesi dünya iktisadi, kültürel, sosyal gelişmelerine yön veren, doğu ile batı arasında var olan kültürel ve teknolojik farklılıkların ortadan kaldıran ve birleştiren bir misyon büründürülmek istendiği geçmişe dönüşün sinyallerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

ATASOY, Fahri; İpek Yolunda Türk Kültür Miras, Türk Yurdu Yayınevi, Ankara, 2014.

ATEŞ, Abdurrahman, Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1747), Altınpost Yay., Ankara, 2012.

Boris Ya. STAVİSKY; “İpek yolu ve İnsanlık Tarihindeki Önemi”, Türkler, C. III, T.T.K.Yayınları, Ankara, 2002 .

BURYAKOV, Yuriy F.; "Eski ve Orta Çağ Dönemlerin de Büyük İpek Yolu Üzerindeki Orta Asya", Türkler III, T.T.K. Yay., S.s.421-436, Ankara, 2002.

GÜÇLÜAY, Sezgin; "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Ticaret Politikası", Türkler, Cilt 7, Yeni Türkiye Yay., S.s.551-566., Ankara, 2002.

KARAGÖL; Erdal Tanas," Modern İpek Yolu Projesi", Seta Perspektif, Sayı:174, Mayıs, 2017.

KİTAPÇI; Zekeriya, Türkistan'ın Araplar Tarafından Fethi, Yedi Kubbe Yay., Konya, 2005.

KİTAPÇI; Zekeriya, Orta Asya’da İslamiyet’in Yayılışı ve Türkler, Konya 1989

Komite; Yükselen İpek Yolu II, Ed. Fahri Atasoy, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016.

Komite; I. Uluslararası İpek yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Özet Kitabı, Ed. Hakan Yalap, Bizim Büro Matbaacılık, Nevşehir, 2017.

KURAT, A. Nimet, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar,T.T.K. Yay., Ankara, 2014.

Kollektif; İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.

MUSABAY; İlhan, “Doğu Türkistan Yolları”, Türk Kültürü, S.73, Ankara, 1968.

Nadir, DEVLET; İpek Yolu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Nirgün Nurhan KARA, Latif DAŞDEMİR, Özer Küpeli, "Osmanlılar ve Doğu Ticaret Yolları Üzerine (XV-XVII. Yüzyıllar)", Prof. Dr. Necmi Ülker Armağanı, S.s.391-405, Ankara, 2008.

HEDİN, Sven; İpek Yolu, Genel Kültür Dizisi Altında Milliyet Yayınları Tarafından Tercüme Edilmiş, İstanbul, 1974.

HAUSİNG, Hans Wilhemn; İpek Yolu ve Orta Asya Kültürü Tarihi, Çev. Müjdat Karayel, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.

UHLIG Helmut; İpek Yolu - Çin ve Roma Arasında Eski Dünya Kültürü, Çev. Alev Kırım, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000.

İnternet Tabanlı Kaynaklar

http://unesco.org.tr/dokumanlar/kult%C4%B1urlerarasi/IICAS_SEMP_PROG.pdf.

<http://www.turksoy.org>.

<https://atauni.edu.tr/ipek-yolu-ulkelerinin-kultur-diyalogu-sempozyumu>.

<https://www.yumpu.com/tr/document/view/55252003/ipek-yolu-program>.

<http://www.muzed.org.tr>

<http://www.turksoy.org>.